

***KIRGIZ ŞİİRİNDE EKİM DEVRİMİ
DEVİRİMİ HAZIRLAYAN VE KABUL GÖRMESİNİ SAĞLAYAN
SEBEPLER***

(Yrd. Doç. Dr. Enver KAPAĞAN, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015)

Ömer Faruk ATEŞ*

Türkiye’de, Türk dilinin tarihî dönemlerinde teşekkül eden lehçeler üzerine yapılmış bir hayli çalışma vardır. Bu çalışmalar, Türkiye dışındaki Türk topluluklarının geçmişte ortaya koydukları edebî eserler hakkında fikir edinme ve değerlendirme yapabilme imkânı sağlamaktadır. Ancak söz konusu Türk topluluklarının çağdaş edebiyatları ile ilgili Türkiye’de yapılan akademik çalışmalar daha sınırlıdır. Türkistan coğrafyasının Rus işgali altında bulunduğu dönemde dışa kapalı hâle getirilmesi ve Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile kültürel ilişkilerinin çok az olması, Sovyet hâkimiyetindeki Türk topluluklarının kültür ve edebiyatlarının araştırılmasını zorlaştıran nedenlerdendir. Türk topluluklarının bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra bu alandaki eksikliği gidermek adına çalışmalar yapılmaya başlanmışsa da henüz yolun başında olduğu, hâlen pek çok boşluğun yer aldığı ortadadır. Enver Kapağan’ın *Kırgız Şiirinde Ekim Devrimi–Devrimi Hazırlayan ve Kabul Görmesini Sağlayan Sebepler* ismiyle yayımlanan kitabı, bu sahadaki eksikliği gidermeye yönelik yapılan önemli bilimsel çalışmalardan birisidir.

Kitabın isminden de anlaşılacağı gibi yazar Kırgız şiirini, tarihî ve siyasi gelişmeleri göz önünde bulundurarak değerlendirmektedir. Kitapta, çok

---

* Araştırma Görevlisi, Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, ofates@kastamonu.edu.tr

sayıda şiir incelenmekle birlikte yeni eleştiri ve yapısalcılık gibi metin merkezli kuramların aksine sosyolojik ve tarihsel olanı dışlamayan bir inceleme metodu benimsenmiştir. Bu yaklaşımın önemi, genelde Türkistan'ın, özelde Kırgızistan'ın son bir, bir buçuk asırlık tarihine bakıldığında anlaşılacaktır. Zira Çarlık Rusya'sı döneminde işgal edilen ve Sovyet rejimi ile yeniden şekillendirilmeye çalışılan Türkistan coğrafyasında teşekkül eden bir edebiyatın bu gelişmelerden bağımsız bir şekilde doğru değerlendirilmesi oldukça zordur. Söz konu gelişmelerin başında da Ekim Devrimi gelmektedir.

Ekim Devrimi, sadece Kırgızları değil, bütün Türk topluluklarını yakından ilgilendiren, bunların sosyal ve siyasi hayatları yanında kültür ve sanatlarını da yirminci yüzyıl boyunca şekillendiren bir olaydır. Bununla birlikte yazarın uzun yıllar Kırgızistan'da kalması, saha araştırması yapmasına ve Kırgız Türklerinin edebiyatları ile ilgili birincil kaynaklara ulaşmasına olanak sağladığından çalışmada Kırgız şiiri esas alınmıştır. Kitap "Giriş", "Ekim Devrimi'ni Kolaylaştıran ve Kabul Görmesini Sağlayan Sebepler", "Ekim Devrimi" ve "Sonuç" bölümlerinden oluşmaktadır.

Kitabın başındaki giriş bölümünde çalışmanın amacı ve metodu hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra, "Kırgız" adının ortaya çıkışı ile ilgili efsaneler ele alınmıştır. Yazarın Kazak ve Kırgız Türklerinin karşılaştırmalı halk edebiyatı konusunda uzman olması, "Kırgız" adının ortaya çıkışıyla ilgili efsaneleri bir halk bilimci bakış açısıyla değerlendirmesini sağlamıştır. Bu bölümden sonra Kırgız Türklerinin kısa bir tarihçesi verilmiş ve Kırgız dili ve edebiyatıyla ilgili genel bir değerlendirme yapılarak bir çerçeve çizilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü "Ekim Devrimini Kolaylaştıran ve Devrimin Kabul Görmesini Sağlayan Sebepler" başlığını taşır. Yazar bu ana başlık altında oluşturduğu alt başlıklar ile Kırgız Türklerinin Ekim Devrimi'ni ve ortaya çıkan yeni rejimi kabul etme gerekçelerini anlatır. Kırgızların kendi içinde yaşadığı çekişmeler, Hokant Hanlığı'nın yarattığı problemler, Kırgız-Kazak çatışması ve Çarlık Rusya'sından kaynaklanan sıkıntılar ayrı ayrı başlıklar hâlinde ele alınır. Her alt başlıkta ele alınan problemler, Kırgız şiirinden örnekler verilerek açıklanır. Böylece devrimin kabullenilmesini kolaylaştıran sosyal ve siyasal gerekçeler şiire yansıtış biçimiyle de ele alınmış olur.

Kırgız Türklerinin Ruslardan ilk yardım talebi ile başlayan Rusya ile münasebetler sonrasında Ruslar Kırgız topraklarını işgal etmeye başlar. Yazar, işgal sürecinde akın adı verilen halk şairlerinin halkı uyarmak için yazdığı şiirleri tahlil eder ve akınların Kırgız toplumundaki sosyal görevlerine de işaret etmiş olur. Bu kısım pek çok eleştirmen ve kuramcının da tartıştığı, "şiirin sosyal görevi" olup olmadığı, olacaksa nasıl bir işlev üstleneceği gibi meselelere Kırgız sahası açısından bakma imkânı sağlamaktadır.

Çalışmada Kırgızistan'ın Çarlık Rusya'sı dönemindeki sosyal, ekonomik, dinî ve kültürel hayatı da ele alınmıştır. *Bay* ve *manap* adı verilen toplumsal sınıfların oluşma süreci ele alınırken Ruslarla iş birliği yaparak fakir halka zulmeden Kırgız beylerinin şiir yoluyla eleştirilmesine değinilmiştir. Sosyolojik bir gerçek olarak ortaya çıkan toplumsal sınıfların bu şekilde şiire yansımaları, şiirin sosyal tenkit görevini de yansıtan bir durum olarak açıklanmıştır. Birinci Dünya Savaşı ve Ürkün Hadisesi'nin Kırgız şiirinde yer alış biçimiyle ilgili kısımlar Kırgız edebiyatına, "savaş edebiyatı" bağlamında bakıldığı önemli bölümlerdir.

Kitabın ikinci ana bölümü "Ekim Devrimi" üst başlığını taşır. Bu bölümde de ilk bölümdekine benzer bir metotla sosyal ve siyasal zemin dikkate alınarak devrimin şiire yansımaları incelenmiştir. Enver Kapağan, bu bölümde Kırgız şairlerin Ekim Devrimi'ni Çarlık Rusya'sının zulüm ve baskılarına karşı sığınılacak bir yer olarak gördüğü sonucuna varır. Çarlık Rusya'sı ile iş birliği yapan zalim beylerden kurtulma isteği ve devrimin ulusların haklarına saygı vaadi ile ortaya çıkması gibi sebeplerle Kırgız akınlarının devrimi desteklediği ifade edilir. Yazarın bu bölümde vurguladığı temel düşünce, şiirlerinde Ekim Devrimi'ni destekleyen akınların "Çarlık Rusya'sının zulümlerini def edelim de nasıl ve kiminle olursa olsun." düşüncesiyle hareket ettiğidir. (Kapağan 2015: 170) Bununla birlikte Sovyet Rusya'sının uyanık davrandığı, başarılı bir propaganda ile Kırgız akınlarını kullandığı da ifade edilir.

Bu bölümdeki alt başlıklardan birisi de Sovyet hâkimiyetindeki bütün Türk halklarının edebiyatlarını şekillendiren sosyalist realizme ayrılmıştır. Bu akımın "ideoloji ve edebiyat arasında bir yerde durduğu" ve "edebiyatın ideolojik bir form kazanması" şeklinde tanımlanabileceği ifade edilmiştir. (Kapağan 2015: 195)

Yazar Ekim Devrimi'ni yücelten şairleri ve şiirleri doğru değerlendirmek gerektiğini vurgular. Değerlendirme yaparken dönemin koşullarının göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilir. Sovyet rejimini öven şairlerin vatan konulu şiirlerinden örnekler verilerek aslında onların Kırgız halkını ve vatanlarını seven kimseler olduğu ifade edilir.

Kitabın sonundaki "Sonuç" bölümünde Ekim Devrimi'nin Kırgız edebiyatı için bir kırılma noktası olduğu, Kırgızların Rusların asimilasyon ve işgal politikalarını benimsemediği ancak geçmişin acılarının hafiflemesini sağlamak için devrime destek verdiği belirtilir.

Yazar çalışmasında gerek doğrudan Ekim Devrimi'ni, gerekse devrimi hazırlayan ve kabul görmesini kolaylaştıran sebepleri konu alan şiirleri çözümlerken, daha önce Türkiye Türkçesine aktarılmamış pek çok şiiri kendisi aktarmıştır. Lehçeler arası aktarma sorunlarını dikkate alan yazar, bazı şiirlerde parantez içinde kelimeler kullanarak şiirdeki duygunun doğru aktarıl-

masını sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca Kırgız Türkçesi bilen araştırmacıların karşılaştırma yapabilmesi için metnin orijinaline de yer vermiştir. Bunun yanı sıra daha önce aktarılmış şiirlerin metninden yararlanılan yerlerde kaynak belirtilmiştir.

Eserin kaynakçasına bakıldığı zaman Türkiye’de basılan kaynaklardan da yararlanılmakla beraber ağırlıklı olarak Kırgızistan’da basılan birincil kaynaklardan faydalandığı görülmektedir. Bu da esere, Kırgız Türkçesi bilmeyenlerin Kırgız sahasıyla ilgili birincil kaynaklarla oluşturulmuş bir araştırmaya ulaşabilmelerini sağlaması açısından ayrı bir önem katmıştır.

Çalışma hakkında genel bir değerlendirme yapılacak olursa, kitabın tarihî birer kaynak niteliği taşıyan Kırgız akınlarının şiirlerinden beslendiği söylenebilir. Şiirlerden hareketle verilen bilgilere bakıldığında en önemli unsur olarak Rusların hiçbir zaman coğrafyada hüküm sürmesi için davet edilmedikleri ve Türkistan’ın sahibi olarak kabul görülmedikleri sonucuna ulaşılır. Kitabın ana tezine göre Kırgızlar, Rusların güney ve doğu sınırından gelebilecek Çin ve İngiliz tehlikelerine engel olunması karşılığında Ruslardan garantörlük istemiştir. Ruslar da en başından itibaren bu durumu bir fırsatta çevirmek sureti ile işgal politikalarını uygulamaya koymuştur. Bütün baskı, sürgün ve soykırımlara rağmen, milyonlarca insanın ölmesine rağmen halk boyun eğmemiştir. Bu süreçte gerçekleşen Ekim Devrimi ve İkinci Dünya Savaşı da halk için birer imtihan olarak ön plana çıkmıştır. Özellikle Ekim Devrimi sürecinde Çarlık Rusya’sı döneminde sürgüne maruz kalan milyonların yeniden yurtlarına dönme ve ekmek bulma ümidi ile demokratik vaatler devrimi sempatik göstermiştir. Yoksa daha devrimden bir yıl önce 1916 Olayları sırasında ölümü göze alıp halk ile beraber Çarlık rejimine karşı savaşan Kırgız şair ve ozanlarının halk ile topyekûn olarak devrim ile bir günde Rusları istemeleri, işgal politikalarını benimsemeleri ve bağımsızlıktan vazgeçmelerinin mümkün olmadığı kitapta çok net bir biçimde ortaya konmaktadır.

Kitap ile ilgili takdim yazısı da yazmış olan Doç. Dr. Hikmet Koraş’ın sosyal medyada yaptığı değerlendirme, çalışmanın ehemmiyeti ve cevap aradığı sorular hakkında bilgi verici niteliktedir:

“Kırgız edebiyatında Ekim Devrimi’ne farklı bir bakış. Olması gereken, bakılması gerektiği gibi gören bir bakış. Kırgızlar ve diğer Türk toplulukları Ekim Devrimi’ni nasıl kabullendi, kabullendi mi yoksa karşı mı çıktı? Bütün bunları gerçeği ile yansıtan, bilinenleri tersyüz edecek bir çalışma. Çağdaş Türk edebiyatları ile ilgilenenlerin mutlaka edinmesi, okuması gereken bir eser.”